

تأثیر درآمد حلال بر تحکیم خانواده با تأکید بر آموزه های اسلام

معصومه جعفری¹

چکیده

خانواده در اسلام از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و امروز نه تنها کشورهای اسلامی، بلکه سایر کشورها نیز به خوبی به نقش و جایگاه خانواده پی برده‌اند. خانواده سالم زمینه‌ساز جامعه سالم است و اگر خانواده از سلامت روحی و جسمی بی‌بهره باشد، به تناسب آن نیز جامعه تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. یکی از عوامل موثر در سلامت و استحکام خانواده مباحث مالی و اقتصادی است و آنچه که بدون شک در استحکام و قوام بخشیدن به پایه و ستون‌های خانواده نقش آفرین است، کار و تلاش در راستای کسب روزی حلال است. رابطه رزق حلال و استحکام بنیان خانواده رابطه‌ای غیرقابل انکار است، در دین مبین اسلام تلاش در راستای کسب روزی حلال یکی از رموز اصلی استحکام بنیان خانواده شمرده شده است به طوری که در سخنان و سیره ائمه اطهار (ع) این مهم بارها و بارها مورد تأکید قرار گرفته است. از این رو در این تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی و به روش کتابخانه‌ای به بررسی تأثیر درآمد حلال بر تحکیم خانواده با تأکید بر آموزه های اسلام پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: رزق، درآمد، حلال، خانواده، اسلام

¹ پایه پنجم، حوزه فاطمه الزهرا، شهرستان اسلام آبادغرب

در سیره ائمه اطهار (ع) و بزرگان دین تلاش در امر کسب روزی حلال و جلوگیری از تناول مال حرام بارها و بارها مورد سفارش قرار گرفته که نشان دهنده اهمیت رزق حلال در زندگی انسان‌ها است. قوت برگزیدگان الهی و ائمه اطهار (ع) همواره غذاهای پاک و مطهر و حلال بوده است و آن بزرگواران همواره دیگران را به کسب روزی حلال دعوت می‌کردند؛ بنابراین مسلمان باید رزق حلال به خانه ببرد، رزق حلال رزقی است که در حلال بودن آن جای هیچ شک و شبهه‌ای نباشد زیرا خوردن مال حرام باعث می‌شود که خداوند هیچ عمل مستحبی و واجبی را از کسی قبول نکند.

کسب روزی یکی از مهم‌ترین مسائلی است که در زندگی بشر مطرح می‌شود و انسان از ابتدای خلقت تا لحظه‌ای که چشم از جهان فرو می‌بندد، با آن و سرکار دارد. روزی حلال همچنین موجب استجاب دعا در نزد خدا می‌شود، برکت مال و تربیت نسل صالح نیز از دیگر عواملی هستند که با روزی حلال ارتباط تنگاتنگی دارند. درآمد و روزی حلال موجب ایجاد محبت بین خانواده و استحکام آن می‌شود، روزی حلال موجب برکت مال می‌شود، مال حلال انسان را از حسد دور کرده و به او آرامش می‌دهد و خانواده‌ای که در آن آرامش باشد، از مشاجرات و آشفتگی‌ها و بداخلاق‌ها به دور خواهد بود. کسانی که در راه کسب روزی حلال تلاش و زحمت می‌کشند، تلاش آنان از سوی سایر اعضای خانواده قابل ستایش بوده و قدر دانسته می‌شود. کسانی که به درآمد و مال حلال اعتقاد دارند، اندک بودن آن را در مقابل مال حرام ترجیح می‌دهند و این افراد که به مال حلال رضا باشد، هزینه‌های زندگی را که گاه ناشی از چشم و هم‌چشمی‌ها است، کاهش می‌دهند و در زندگی به آرامش دست پیدا می‌کنند. خانواده‌هایی که از مال حلال رزق می‌کنند، آخرت را به دنیا نمی‌فروشند و در زندگی از رفتارهایی چون بخل ورزیدن، حسادت کردن، ریخت و پاش‌های بیهوده پرهیز کرده و با مدیریت درست اقتصاد به تحکیم بنیان خانواده کمک می‌کنند. استحکام نهاد خانواده رابطه متقابلی با رفاه و بهبودی وضع اقتصادی خانواده دارد و هرچه مال انسان پاکیزه و حلال‌تر باشد، برکت آن نیز بیشتر خواهد بود.

بررسی پیشینه نشان می‌دهد تحقیقات مختلفی به طور مستقل در گستره موضوع «روزی حلال» انجام شده است. برخی از این تحقیقات به صورت عمومی درج شده است که نمیتوان گفت با رویکرد تخصصی به موضوع ورود داشته اند، بلکه به مناسبت و در ضمن مباحث گستره روزی حلال به موضوع نقش آن در تحکیم خانواده نیم نگاهی داشته اند.

مقاله ی «بهره شیعیان هدایتگر و تلاشگر از روزی حلال» نوشته ی محمدتقی مصباح (ره) (۱۳۹۷) به بررسی صفات پرهیزگاران در فرمایش امیرالمومنین در خطبه همام پرداخته است که متقین برای ادامه حیات خویش در پی کسب روزی حلال هستند.

مقاله ی «فرهنگ کسب روزی حلال در قرآن» نوشته ی مرتضی عمارلو (۱۴۰۱) به فرهنگ سازی کردن روزی حلال در زندگی و توجه داشتن به تغذیه در قرآن تاکید فراوان کرده و خداوند در آیات متعددی علاوه بر تبیین رزق حلال و اوصاف، آن عوامل زمینه ساز رزق را بیان میکند.

مقاله ی «بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره های قرآنی و روایی» نوشته ی مرتضی عمارلو و همکاران (۱۳۹۸) که در این مقاله نویسندگان به تبیین معنای لغوی و اصطلاحی روزی حلال و خانواده و تاثیر روزی حلال در شاخصه های تحکیم خانواده از جمله آن اصل عفاف به صورت مختصر پرداخته اند.

در مقاله ی «نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده در سیره و سخن امام رضا (ع)» نوشته ی مرتضی رحیمی (۱۳۹۲)، نویسنده با توجه به موضوع پژوهش، با استناد به فرمایشات امام رضا (ع) و سیره عملی ایشان برای استحکام بنیان خانواده بر کسب روزی حلال تاکید کرده و رفتارهایی همچون قناعت و ساده زیستی و رضایت مندی و غیره را در استحکام بنیان خانواده مهم دانسته است.

در مقاله ی «عوامل تحکیم خانواده» در فرهنگ اسلامی نوشته ی صالح حسن زاده (۱۳۹۳) نویسنده به عوامل موثر در تحکیم خانواده از جمله حسن معاشرت در خانواده، صبر، حلم و بردباری و غیره در نظام فرهنگ اسلامی با استفاده از منابع اسلام پرداخته است.

بنابراین می توان گفت وجه تمایز این تحقیق در این است که به صورت اختصاصی و با نگاه تحلیلی به موضوع تحکیم خانواده و تأثیر درآمد حلال بر آن پرداخته است. لذا این تحقیق به دنبال پاسخگویی به سوال زیر است:

- ویژگی های درآمد حلال چیست و آثار بی توجهی به رزق حلال از منظر اسلام چگونه است؟
- بر اساس آموزه های اسلام درآمد حلال چه تاثیری بر تحکیم خانواده دارد؟

مفهوم شناسی

- درآمد

درآمد پولی است که یک فرد یا یک شرکت در بازه زمانی مشخص از محل کالاها یا خدماتی که برای دیگران فراهم کرده یا سرمایه گذاری‌هایی که داشته است، به دست می‌آورد. معمولاً درآمد برای تأمین مخارج روزانه مصرف می‌شود. درآمد از طریق ضرب قیمت فروش کالاها و خدمات در تعداد واحدها یا مقدار فروخته شده محاسبه می‌گردد. در مبحث حسابداری شخصی، بیشتر انسان‌ها تا سن ۶۰ سالگی کار می‌کنند و درآمد اصلی خود را از حقوق یا مزد کاری که انجام می‌دهند به دست می‌آورند؛ اما در سنین بازنشستگی درآمد افراد از محل سازمان بازنشستگی یا سرمایه گذاری‌هایی که انجام داده‌اند به دست می‌آید.^۱

- حلال

حلال در مقابل حرام، به معنای آن‌چه که از نظر شرع و عقل، روا و جایز است.^۲ به بیانی دیگر، آن‌چه که حکم حرمت از آن برداشته شده و انجام و ترکش موجب عقاب نمی‌شود.^۳

حلال در لغت به معنای «باز کردن گره» است.^۴ به گفته علی‌اکبر قرشی، «حِل» به معنای حلال و استعاره از باز کردن و گشایش در چیزی است و حلال، آن چیزی است که از ممنوعیت باز شده است.^۵

در روایتی که از امام صادق (ع) نقل شده، فراگیری یک حدیث درباره حلال و حرام از شخص راستگو، از دنیا و طلا و نقره‌های آن برتر دانسته شده است.^۶

- خانواده

در قرآن از خانواده به اهل تعبیر شده است. اهل: خانواده، خاندان. در مفردات گوید: اهل الرجل در اصل کسانی اند که با او در یک خانه زندگی می‌کنند، بعد به طور مجاز به کسانی که او و آنها را یک نسب جمع می‌کند، اهل بیت آن مرد گفته اند.^۷

^۱ به کیش، ۱۳۸۱، ص ۱۲۵.

^۲ مشکینی، مصطلحات الفقه، ۱۴۱۹ ق، ص ۲۱۶.

^۳ عبدالمنعم، معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهية، دارالفضيلة، ج ۱، ص ۵۸۵.

^۴ راغب اصفهانی، المفردات، ذیل واژه «حِل».

^۵ قرشی، قاموس قرآن، ذیل واژه «حِل».

^۶ برقی، المحاسن، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱، ص ۲۲۹.

^۷ راغب اصفهانی، مفردات، ج ۲، ص ۶۳۸.

در قاموس گوید: اهل مرد، عشیره و اقربای اوست و اهل الامر، والیان امرند، اهل خانه، ساکنان آن است و اهل مذهب، عقیده مندان آن می باشد¹.

یکی از مهمترین آثار بی توجهی به رزق حلال، تأثیر منفی بر نطفه و نسل است. در صورت نامشروع بودن درآمد شیطان در به وجود آمدن فرزند مشارکت می کند و گرایش این فرزندان به گناه بیشتر می شود و تربیت آنها سخت تر و تکامل اخلاقیشان با مشکلات زیادتری روبه رو خواهد شد.

نظر اسلام در مسئله ی غذا و تغذیه این است که لقمه حلال در تربیت اثر دارد. هر عضوی از اعضای وجودی انسان دارای قوای نورانیتی بوده که در مجموع سرنوشت فرد را رقم خواهند زد. به همین جهت طبق روایات گاهی میتواند لسان فرد یا دستش او را به آتش جهنم بکشاند.

خانواده سالم زمینه ساز جامعه سالم است و اگر خانواده از سلامت روحی و جسمی بی بهره باشد، به تناسب آن نیز جامعه تحت تاثیر قرار خواهد گرفت. یکی از عوامل موثر در سلامت و استحکام خانواده مباحث مالی و اقتصادی است و آنچه که بدون شک در استحکام و قوام بخشیدن به پایه و ستون های خانواده نقش آفرین است، کار و تلاش در راستای کسب روزی حلال است.

رابطه رزق حلال و استحکام بنیان خانواده رابطه ای غیرقابل انکار است، در دین مبین اسلام تلاش در راستای کسب روزی حلال یکی از رموز اصلی استحکام بنیان خانواده شمرده شده است به طوری که در سخنان و سیره ائمه اطهار (ع) این مهم بارها و بارها مورد تاکید قرار گرفته است.

در سیره ائمه اطهار (ع) و بزرگان دین تلاش در امر کسب روزی حلال و جلوگیری از تناول مال حرام بارها و بارها مورد سفارش قرار گرفته که نشان دهنده اهمیت رزق حلال در زندگی انسان ها است قوت برگزیدگان الهی و ائمه اطهار (ع) همواره غذاهای پاک و مطهر و حلال بوده است و آن بزرگواران همواره دیگران را به کسب روزی حلال دعوت می کردند. مسلمان باید رزق حلال به خانه ببرد، رزق حلال رزقی است که در حلال بودن آن جای هیچ شک و شبهه ای نباشد. روزی حلال موجب برکت مال می شود، مال حلال انسان را از حسد دور کرده و به او آرامش می دهد و خانواده ای که در آن آرامش باشد، از مشاجرات و آشفتگی ها و بداخلاقی ها به دور خواهد بود.

¹ شوشتری، قاموس الرجال، ج ۳، ص ۳۳۱.

آن‌ها، غذای روحشان را هم تأمین کند تا زمینه برای رشد سالم و صحیح جسمی و معنوی فرزندش فراهم شود.

– استجابت دعا

رزق و روزی حلال ارتباط مستقیمی با اجابت دعا دارد. فراز و فرودهای زندگی بستری برای توسل و بازگشت به سوی پروردگار است لذا از چالش‌هایی که پیش روی شخص قرار می‌گیرند ناخرسند نباشد و خدا را شکر کند که او را برای هدایت به سوی خود خوانده و برای سر به راه کردن و بازگرداندن بندگان موانعی را بر سر راه آنان قرار داده تا بدین وسیله به یاد بیاورند که هدف از زندگی آنان ستایش و بندگی به درگاه پروردگار بوده است.

در بسیاری از مواقع ما باید خدا را شکر کنیم، زیرا بهانه‌هایی برای دعای بندگان مقصر فراهم کرده است در این راستا سفارشات فراوانی از «ائمه معصومین (ع)» در مورد اهمیت دعا وجود دارد. «امام صادق (ع)» در روایتی می‌فرمایند: «اَكْثَرُ مِنَ الدُّعَاءِ فَائِزُهُ مِفْتَاحُ كُلِّ رَحْمَةٍ وَ نَجَاحُ كُلِّ حَاجَةٍ وَ لَا يَنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالدُّعَاءِ وَ لَيْسَ بَابٌ يَكْثُرُ قَرْعُهُ إِلَّا يَوْشِكُ أَنْ يَفْتَحَ لِصَاحِبِهِ؛ زیاد دعا کنید و در خواندن خدا اصرار کنید؛ زیرا کلید تمام رحمت‌ها و عامل پیروزی در هر حاجتی دعاست»^۱؛ نعمت‌ها و برکاتی که نزد خداوند است، بدون دعا به کسی نمی‌رسد، و هیچ دری وجود ندارد مگر اینکه با اصرار و سماجت و پافشاری گشوده می‌شود.

برآورده شدن حوائج نیازمند استغفار است و خدای متعال از استغفار به عنوان یک خصیصه مثبت یاد می‌کند و در آیه ۱۳۵ سوره عمران می‌فرماید: «وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ لَمْ يَصِرُوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَ هُمْ يَعْلَمُونَ؛ و آنان که، چون کار زشتی کنند، یا بر خود ستم روا دارند، خدا را به یاد می‌آورند و برای گناهانشان آمرزش می‌خواهند و چه کسی جز خدا گناهان را می‌آمرزد؟ و بر آنچه مرتکب شده اند، با آن که می‌دانند که گناه است، پافشاری نمی‌کنند.» همچنین در مورد استغفار و اهمیت آن نکات ارزنده‌ای بیان شده، در روایت آمده است «امام علی (ع) پیرامون استغفار فرمودند: «عَجِبْتُ لِمَنْ يَقْنَطُ وَمَعَهُ الْاِسْتِغْفَارُ؛ مَنْ تَعَجَّبَ مِنْ كُنْهِ مَنْ كُنْهِ»^۲.

کسب روزی حلال به منظور تأمین نیاز خانواده بسیار مهم است این امر با توجه به چالش‌های اقتصادی که اخیراً رخ داده بیشتر مورد توجه قرار گرفته است لذا توسل به پروردگار که رزاق واقعی بوده می‌تواند ما را از بسیاری از مشکلات دور کند.

^۱ مجلسی، بحارالانوار، ص ۱۸۵.

^۲ همان، ۱۸۰.

— عبادت بودن درآمد حلال

لازمه اعتقاد به توحید، اعتقاد به رزاقیت الهی است. خداوند متعال همه موجودات را خلق کرده، پرورش داده و به آنها رزق عطا می‌کند. البته رزق فقط منحصر به امکانات مادی نیست. توجه به رزاقیت الهی باعث می‌شود انسان‌ها در مسیر حرکت و تلاش برای کسب فضائل مادی و معنوی از توجه به خداوند متعال و ایمان به او غافل نشوند و تلاش خود را عامل نهایی خلق امکانات مادی و معنوی نپنداشته و برای بدست آوردن آنها دچار انحراف و ظلم و فساد نشوند. توجه به خداوند متعال در حین تلاش برای کسب فضائل مادی و معنوی باعث می‌شود که تلاش افراد رنگ و بوی عبادت و جهاد به خود بگیرد و فرهنگ تکلیف‌مداری به جای نتیجه‌گرایی، افراد را از ظلم و فساد برای رسیدن به نتایج دلخواه باز دارد. توجه به رزاقیت الهی باعث ایجاد اطمینان و آرامش روحی و روانی در افراد و جامعه شده و زمینه‌های ناامیدی و یاس را از بین برده و انگیزه لازم را برای حرکت و تلاش در آحاد جامعه فراهم می‌کند.

بر اساس روایات خداوند متعال روزی مردم را در دست یکدیگر قرار داده است. بنابراین روزی انسان از طریق تعامل با سایر افراد جامعه به دست انسان می‌رسد. روایت شده است که مردی بر امام صادق (ع) وارد گردیده و نیاز شدید خود و رویگردانی خویشاوندانش را از برآوردن حاجتش به عرض امام رسانید. امام فرمودند: آنچه خداوند به تو عطا کند بهتر از چیزی است که از تو بگیرد. مرد عرضه داشت جانم به فدایتان از خدا بخواه که مرا از خلقش بی‌نیاز کند. امام فرمودند: همانا خداوند روزی هر که را بخواهد در دستان هر که می‌خواهد قرار می‌دهد؛ اما از خدا بخواه تا تو را از نیاز به انسان‌های پست بی‌نیاز کند.

أَنَّهُ دَخَلَ عَلَيْهِ وَاحِدٌ فَقَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِيَّيْ رَجُلٌ مُنْقَطِعٌ إِلَيْكُمْ بِمَوَدَّتِي وَ قَدْ أَصَابْتَنِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ وَ قَدْ تَقَرَّبْتُ بِدَلِيكَ إِلَى أَهْلِ بَيْتِي وَ قَوْمِي فَلَمْ يَزِدْنِي بِدَلِيكَ مِنْهُمْ إِلَّا بُعْدًا، فَمَا آتَاكَ اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا أَخَذَ مِنْكَ، « جُعِلْتُ فِدَاكَ ادْعُ اللَّهَ لِي أَنْ يُغْنِيَنِي عَنْ خَلْقِهِ إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رِزْقُ مَنْ شَاءَ عَلَى يَدَيَّ مَنْ شَاءَ وَ لَكِنْ سَلِ اللَّهَ أَنْ يُغْنِيَكَ عَنِ الْحَاجَةِ الَّتِي تَضْطَرُّكَ إِلَى لِيَّامِ خَلْقِهِ^۱ ».

بر اساس این روایت شریف می‌توان به اهمیت و نقش ارتباطات انسانی و اجتماعی در کسب روزی حلال پی برد. کسی که خواهان کسب روزی حلال است باید توانایی برقراری ارتباطات سالم با دیگران را داشته باشد. نهادهای اسلامی مانند مسجد از آن‌جا که باعث بهبود اعتماد و ارتباطات یک جامعه می‌شوند می‌توانند به بهبود وضعیت کسب و کار افراد منجر شوند.

^۱ کلینی، الکافی، ج ۲، ۲۶۶.

نتیجه‌گیری

کسب روزی حلال یکی از فضائلی است که دین اسلام تأکید بسیاری بر آن داشته و در آیات قرآن و روایات همواره انسان‌ها را بر کسب روزی حلال و طیب و پاک تشویق کرده و پاداش و آثار فراوانی بر آن اشاره داشته و از حرام‌خواری نهی نموده است. بنابراین بر همه لازم است در راه به‌دست آوردن درآمد حلال تلاش کنند و از بیکاری و تنبلی و حرام‌خواری جداً پرهیزند. پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌فرماید: «ظَلَبَ الْحَلَالَ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ؛ به دنبال روزی حلال رفتن، بر هر مرد و زن مسلمان لازم است». خداوند متعال برای تمام مخلوقات روزی حلال مقدّر فرموده است. اگر انسان عجله نکند و قناعت و صبر را پیشه خود سازد، تمام رزق مقدرش به او خواهد رسید. کسانی که از کسب حرام پرهیز نمی‌کنند، خیال می‌کنند اگر از مال حرام صرف‌نظر کنند، کمبودی در معاش‌شان پدید می‌آید و سخت محتاج و گرفتار می‌شوند. از سوی دیگر یکی از ملزومات جامعه بشری آن است که انسان‌ها ناگزیر از زندگی دسته‌جمعی هستند و برای بقاء و استمرار آن، نیازمند یک سری امکانات زیستی می‌باشند و برای کسب این امکانات به ناچار باید در یک تعامل و ارتباط فکری و معنوی با دیگر انسان‌ها قرار گیرند تا بتوانند احتیاجات روزمره خود را تأمین کنند. با توجه به تأکیدات فراوانی که خداوند در قرآن و روایات متعددی نقل شده است، در می‌یابیم که برطرف کردن نیازهای انسان باید از راه حلال و پاکیزه انجام گیرد وگرنه به هدفی که خداوند متعال می‌خواهد، دست پیدا نخواهیم کرد.

با توجه به آیات و روایاتی که در زمینه کسب و درآمد حلال و مشروع آمده است، می‌توان چنین بیان نمود که در زندگی دنیوی؛ مال و ثروت نه تنها خوب است، بلکه هر مسلمان آگاه و وظیفه‌دار در کسب و تحصیل حلال آن تلاش کند و خود و جامعه‌اش را در رشد اقتصادی حلال و مشروع یاری رساند. هر چند تأمین زندگی، مورد تأکید فراوان است؛ با این حال، نه از هر راهی و با هر درآمدی! با این نگرش پی می‌بریم که اسلام در هر زمینه‌ای از زندگی نسبت به روح و سلامت و کمال آن توجه ویژه‌ای دارد و کسب مال حلال را در ارتقاء روحیه معنوی بسیار مؤثر می‌خواند. چنان که سلامت روح در گرو استفاده صحیح و مطلوب از مال حلال است و بی‌توجهی به این موضوع، عوارض و پیامدهای منفی و مخربی را برای انسان به وجود می‌آورد. گاه دغدغه تأمین رفاه بیشتر، فرد را به فکر عبور از خط قرمزها و کسب درآمد از راه غیر حلال می‌اندازد و نتیجه آن، خروج برکت زندگی و ورود بدبختی به آن است که پیامدهای منفی به بار می‌آورد و گره‌های کور و مشکلات ناشناخته‌ای را به وجود می‌آورد و فشارهای روانی را افزایش می‌دهد و در نتیجه باز نارضایتی را در محیط خانواده به اوج خود می‌رساند. کسب و کار حلال، زمینه‌ساز طاعات و عبادات و موجب تقویت دین‌داری می‌شود. رزق حلال نیز همچون همه جنبه‌های دیگر زندگی نیازمند دعا،

تضرع و مسئلت از درگاه ربوبی است و سبب واقعی توسعه آن، خدای سبحان استتأکید و ضرورت کسب روزی حلال در تحکیم خانواده و مراقبت در آن به خاطر اثرات مثبت آن در روح و جسم انسان است که در محیط خانواده آشکار می‌گردد. مروری بر آیات و روایاتی که در حوزه کسب رزق و روزی حلال به طور صریح یا ضمنی وجود دارد، بیانگر این مطلب مهم است که کسب روزی حلال تأثیر مستقیم بر تحکیم بنیان خانواده دارد و موجب پیشگیری از فروپاشی و کاهش طلاق در جامعه می‌گردد. این نکته اساسی را می‌توان در این فرمایش امام رضا (ع) مشاهده کرد که با تأکید بر لزوم مراقبت بر کیفیت کسب درآمد، فرموده‌اند: «اتق فی طلب الرزق... تقوا را در طلب روزی رعایت کن و حد اعتدال را در طلب آن پیشه کن و کسب خود را آلوده شدن به حرام حفظ کن»

همچنین برآیند پژوهش را می‌تواند موارد در ذیل تجمیع و تلخیص نمود:

۱. رزق و روزی حلال در موارد زیادی در استحکام نهاد خانواده، اثرگذار است.
۲. همه روش‌های استفاده شده برای استحکام نهاد خانواده، به نوعی به ایجاد محبت و دوری کردن از کینه، دشمنی، صفا و صمیمیت برمی‌گردند.
۳. در صورت مستحکم بودن نهاد خانواده، فواید مادی و دنیوی (آرامش و رفاه) و فواید اخروی عاید خانواده و جامعه می‌شود.
۴. استحکام نهاد خانواده، رفاه و بهبودی وضع اقتصادی خانواده تأثیر متقابل بر یکدیگر دارند.

منابع و مأخذ

قرآن کریم.

۱. ابن منظور مصری، محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: دار صادر (۱۴۱۴ ق).
۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. تصنیف غررالحکم و دررالکلم. تحقیق و تصحیح مصطفی درایتی. قم: انتشارات دفتر تبلیغات. اول: (۱۳۶۶ ش).
۳. حرعالمی، محمد بن الحسن. وسائل الشیعه (جهاد النفس). ترجمه علی صحت. تهران: ناشر ناس (۱۳۶۴ ش).
۴. حویزی، عبدعلی بن جمعه. تفسیر نورالثقلین. ترجمه هاشم رسولی محلاتی. قم (۱۳۸۳ ش).
۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، بیروت دمشق: دارالعلم الدار الشامیة (۱۴۱۲ ق).
۶. شوشتری، محمد تقی، قاموس الرجال، قم: دفتر انتشارات اسلامی، (۱۴۱۰ ق).
۷. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن؛ تهران: انتشارات ناصر خسرو، چاپ سوم، (۱۳۷۲ ش).
۸. طبری آملی، عماد الدین محمد؛ بشارة المصطفی لشیعة المرتضی؛ نجف: المكتبة الحیدریة، چاپ دوم، ۱۳۸۳ ق.
۹. طریحی، فخر الدین؛ مجمع البحرین؛ تهران: کتابفروشی مرتضوی، چاپ سوم، (۱۳۷۵ ش).
۱۰. طوسی، محمد بن الحسن. الأملی (للطوسی). تحقیق و تصحیح موسسه البعثة. قم: انتشارات دارالثافة. اول: (۱۴۱۴ ق).
۱۱. عطاردی، عزیزالله، مسند الامام الرضا (ع)، چاپ اول، مشهد: آستان قدس رضوی (۱۴۰۶ ق).
۱۲. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی. الوافی. اصفهان: انتشارات کتابخانه امام امیر المؤمنین (علیه السلام). اول: (۱۴۰۶ ق).
۱۳. کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، الکافی، چاپ دوم، تهران: اسلامیه (۱۳۶۲ ش).
۱۴. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت: مؤسسة الوفا (۱۴۰۳ ق).
۱۵. نراقی، محمد مهدی. جامع السعادت. ترجمه کریم فیضی. قم: انتشارات قائم آل علی (ع) (۱۳۹۴ ش).